LIPPE-NUMMER MAANDBLAD No. 8 LOUWMAAND 1937

DE WOLFSANGEL

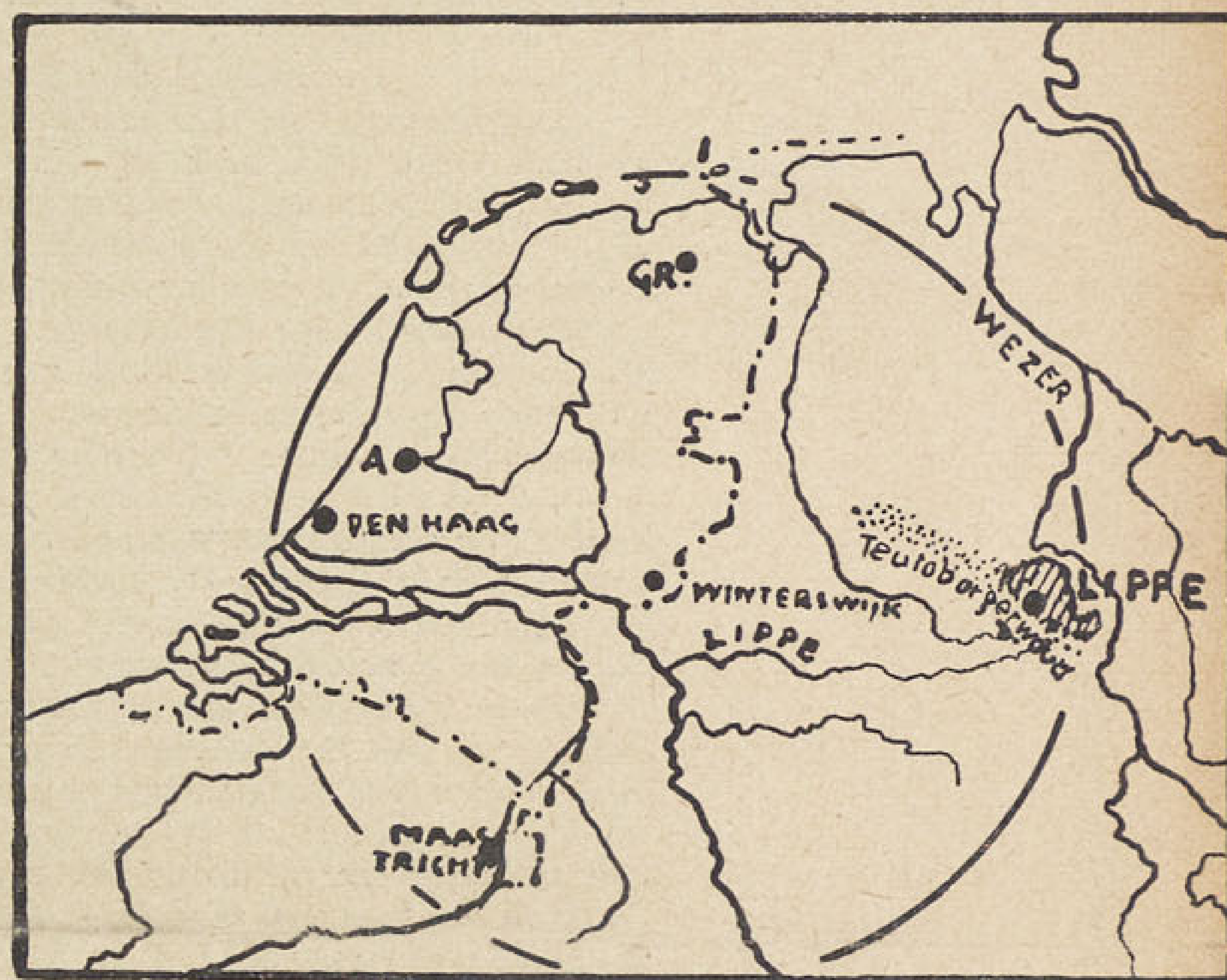
STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON, OUDEGRACHT 194, UTRECHT

UITGAVE - NENASU - POSTBUS 74 - OUDEGRACHT 194 - UTRECHT
ABONNEMENTEN F 1.50 PER JAAR (F 0.75 PER HALF JAAR) LOSSE NUMMERS 15 CENT
GIRO 207915 t.n.v. VOLK EN VADERLAND - ADVERTENTIETARIEVEN OP AANVRAAG

LOUWMAAND





Het geslacht Ter Lippe

Wanneer men op de kaart één passerpunt op Winterswijk plaatst en de andere op Den Haag, en daarna met Winterswijk als middelpunt een cirkel beschrijft, dan loopt deze in het Noorden ongeveer langs Groningen, in het Zuiden ongeveer langs Maastricht en in het Oosten door Lippe.
Het land, dat binnen den aldus beschreven cirkel valt, is voor een groot deel Saksisch gebied. Er binnen valt van Nederland een flink stuk van Groningen, Drenthe, Overijssel, de Veluwe en Noord-Limburg, alle door Saksen bewoond. Zelfs aan den rand in het Westen zijn sporen van bewoning door Saksen: bij Rijnsburg en Sassenheim. Het oostelijke kwart van dit cirkeloppervlak is geheel Saksisch. Hierin ligt ook Lippe.
Prins Bernhard van Lippe, de aanstaande gemaal onzer Kroonprinses, is voor het Saksische deel van Nederland dus een directe stamgenoot.
Het vorstelijk huis van Lippe, waaruit hij stamt, verschijnt in de geschreven geschiedenis bij het begin der 12e eeuw. Dan ontstaan bij de voornaamste geslachten, met het ontstaan van het leenstelsel, geleidelijk de geslachtsnamen, doordat het geslacht zijn naam naar een bezitting gaat voeren, en zoo zien wij een Bernhard van Lippe in 1123 als getuige bij een acte optreden. Vóór dien tijd zijn dergelijke geslachtsnamen ongebruikelijk: men vindt de meest op den voorgrond tredende personen slechts aangeduid met hun voornaam, al of niet verbonden met een ambt. Veelal lukt het daarom niet, de afstamming met zekerheid vast te stellen: noch het dragen van denzelfden voornaam, noch het bezit van hetzelfde goed of ambt bewijst, dat men met vader en zoon te doen heeft, waar de tijd van optreden dit overigens aannemelijk maakt. Titels als graaf of markgraaf duidden oorspronkelijk slechts een keizerlijk ambt aan, leengoederen waren nog niet erfelijk. Geslachtswapens bestonden ook nog niet. Enkel toevallige omstandigheden kunnen voor dien tijd zekerheid over de stamreeks geven.
De edele heeren ter Lippe, die in den aanvang der 12e eeuw in de geschreven oorkonden gaan optreden, zijn te vergelijken met de graven van Holland, wier stamreeks wij ook slechts tot een bepaalden stamvader kunnen vaststellen. Evenals de Hollandsche graven moeten wij ook de edele heeren ter Lippe zien als Germaansche edelingen, gesproten uit een geslacht van stamhoofden, aanvoerders in den strijd en heereboeren in tijd van vrede. De Germaansche volken kenden noch den feodalen dienstadel, die zich in de middeleeuwen grootendeels uit onvrije ruiters tot den lateren ridderstand ontwikkelde, noch den „papieren" adel krachtens koninklijke adelsbrieven van de 17e en 18e eeuw; Germaansche adel is boerenadel. Bloed en bodem zijn de grondslagen, waaruit zich geslachten ontwikkelen, die inderdaad „edel" zijn te noemen; waarin erfelijke schoonheid en kracht, adel van geest en ziel bewondering en eerbied der volksgenooten afdwingen. Deze geslachten zijn de trots en het voorbeeld van allen; hen op zij te streven is het ideaal der andere geslachten van den stam.
Wanneer wij de heeren ter Lippe en de graven van Holland in de geschreven geschiedenis zien verschijnen, is dit tegelijk een begin en een einde. Het is het einde der zuiver-Germaansche ontwikkeling van hun geslacht en de aanvang der Middeleeuwsche feodaliteit, die door volksvreemde opvattingen wordt beheerscht. Bezit gaat de plaats innemen, die bloed en bodem voordien bezaten als grondslagen der cultuur. Rijkdom gaat vóór edele afstamming; vorstengunst vóór verbondenheid met volk en bodem.
Het geslacht ter Lippe behoort tot die vorstelijke geslachten, welker oorsprong evenals die der Nassau's terugwijst naar voor-feodalen Germaanschen tijd. Lippe is oud-Saksisch stamgebied.
Waar ook een groot deel van Nederland Saksisch is, heeft de oudste geschiedenis van Lippe ook voor ons volk belang. Daarom bevat dit nummer van De Wolfsangel enkele bijdragen over het oud-Germaansch verleden van Lippe, dat met het verleden van ons volk verband houdt.

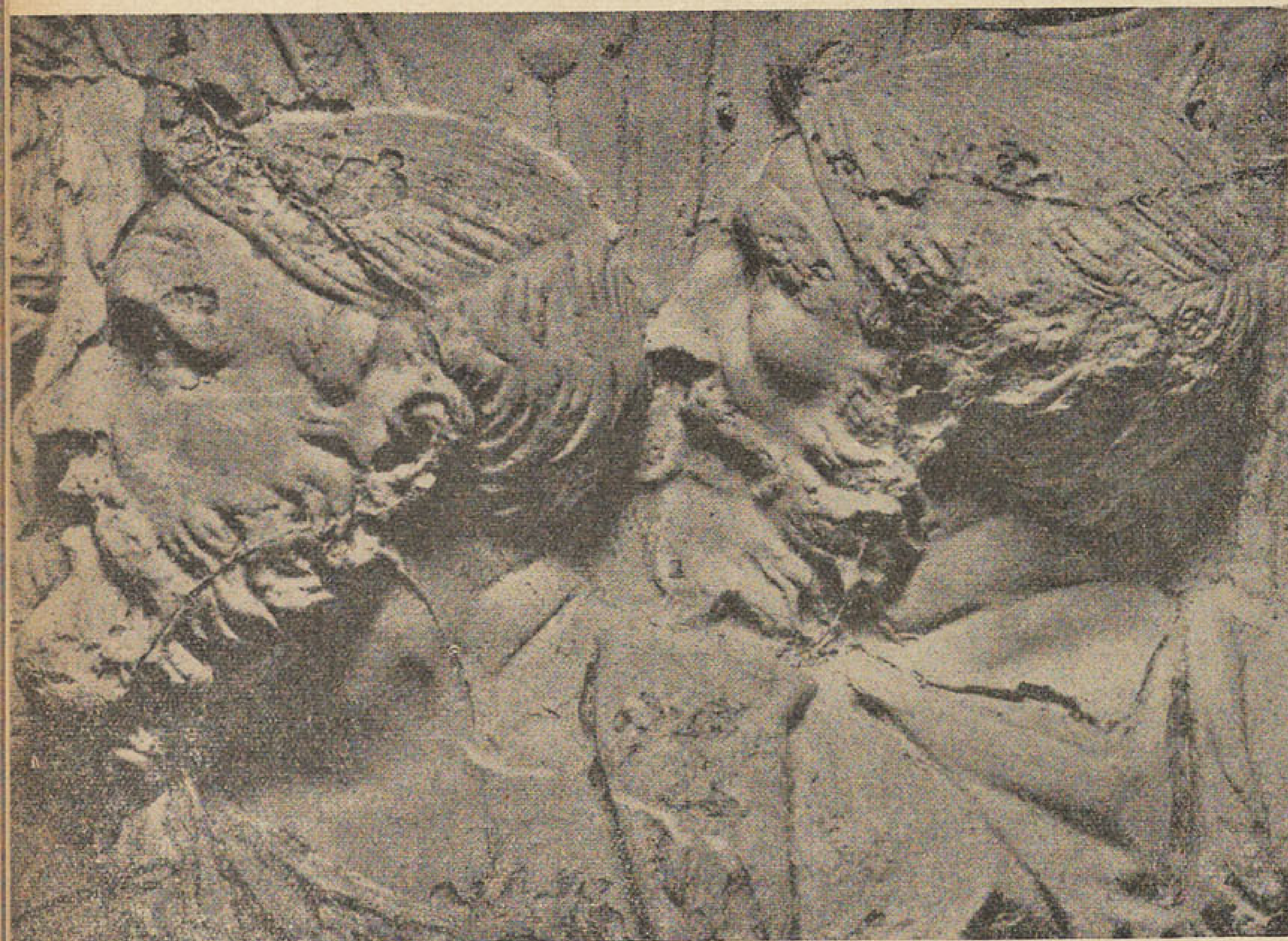
Germanenkoppen

Wanneer men over vroegere geslachten spreekt, wil men zich gaarne een voorstelling maken, hoe deze menschen, ons eigen voorgeslacht, er uit zagen. Onze voorouders van enkele geslachten terug kunnen wij naar het leven afgebeeld op oude schilderijen tegenkomen; maar wanneer het onze voorouders van vele geslachten terug betreft, worden de afbeeldingen steeds zeldzamer.
Onze Germaansche voorouders, die omtrent het begin onzer jaartelling leefden, hoe zagen die er uit? Van hun kleeding weten wij door grafvondsten voldoende om ons er een juiste voorstelling van te kunnen maken, maar diezelfde grafvondsten geven ons van hen zelf slechts resten: schedels en wat beenderen, soms een vrij volledig geraamte. Uit die grafresten kunnen we bepaalde feiten vaststellen met betrekking tot het ras en zekere lichamelijke kenmerken, maar een beeltenis van den levende geven zij ons niet. Toch bezitten wij vrij wat afbeeldingen van Germanen op de overblijfselen van Romeinsche triomfbogen en zuilen, op grafsteenen e.d. Veel hiervan is erg geschonden, zoodat al de uitstekende deelen ontbreken. Vaak ook heeft men den indruk, dat de steenhouwer eenvoudig zich van de opdracht afmaakte door kortweg „barbaren" af te beelden, zooals de onbereisde Romeinsche stedeling zich die voorstelde: wilde gestalten, geboeid, meegesleept door de overwinnende Romeinsche soldaten.
Andere malen vinden wij echter koppen en gestalten afgebeeld, waarbij men den indruk heeft niet met de gebruikelijke voorstelling van den „barbaar", maar met een portret te doen te hebben. De beeldhouwer heeft hier kennelijk naar een levend voorbeeld gewerkt. Een drietal van dergelijke koppen beelden wij hierbij af.
Wanneer wij portretten van enkele geslachten terug bekijken, dan valt het ons dikwijls moeilijk den m e n s c h te zien, zonder dàt, wat de mode er aan toevoegde. Wanneer wij b.v. een portret uit den pruikentijd zien, en wij bedekken den pruik met de hand, zoodat „de mensch" overblijft, dan zien wij hem ineens anders, dan is het ineens een gewoon mensch geworden.

Bij de hierbij afgebeelde koppen behoeven wij dit niet te doen; die zijn al „gewoon"; heel gewoon zelfs.
De éene stelt voor een Treverer en is afgebeeld op een grafsteen. Het lijkt een jonge kerel, hij kon zoo op de beestenmarkt in Utrecht rondloopen en zou niemand opvallen. Het beeldwerk stamt uit Neumagen bij Trier, uit de 3e eeuw onzer jaartelling. De Treveren waren een Germaansche stam, mogelijk met een Keltischen inslag. Doch zoowel de Germanen als de Kelten in dit gebied behooren overwegend tot het Noordras. Wij weten dat de oudere klassieke schrijvers geen onderscheid zagen en de Germanen nog „Kelten" noemden. Ook wat de menschkunde uit de opgravingen heeft kunnen vaststellen, bewijst, dat de onvermengde Kelten tot het Noordras behoorden en daar de Kelten geen lijkverbranding kenden (tot zeer laat) is er betrekkelijk veel materiaal bewaard gebleven. De eerste die tusschen Kelten en Germanen onderscheiden heeft, was de Grieksche schrijver Poseidonios, maar Strabo (65 tot 24 n. C.) meldt uitdrukkelijk dat Kelten en Germanen zoowel uiterlijk als naar zeden en aard op elkaar geleken. Caesar komt daar dan tegenop, Caesar de eigenlijke „ontdekker" der Germanen, die de Kelten in Gallië had leeren kennen, dus toen zij reeds zeer vermengd waren. De „zwarte Kelten" zijn dus geen Kelten naar het ras, maar slechts naam-Kelten, die een weinig Keltisch bloed hebben en veel van de Keltische kultuur hebben overgenomen.
De beide andere koppen komen voor op de zuil van Trajanus (113 n. C.), die deze liet oprichten als herinnering aan een veldtocht tegen de Daken, een Germaansche volksstam die in de buurt van Zevenburgen woonde. Vooral de rechtsche is een mooie kop. Wij meenen ook uit de vele beeldhouwwerken die uit die eeuwen tot ons zijn gekomen, te mogen opmaken, dat de Romeinen deze koppen mooi vonden. Zij herkenden er — zij het ook zonder het bewust te worden — datzelfde Noordras in, dat ook in hun adel en bij de Grieken uit den bloeitijd zoo sterk was vertegenwoordigd.



Germanenkop van een grafsteen te Neumagen bij Trier. (Uit „Das alte Germanien").



Germanenkoppen van den zuil van Trajanus te Rome. (Afb. naar „Das alte Germanien").

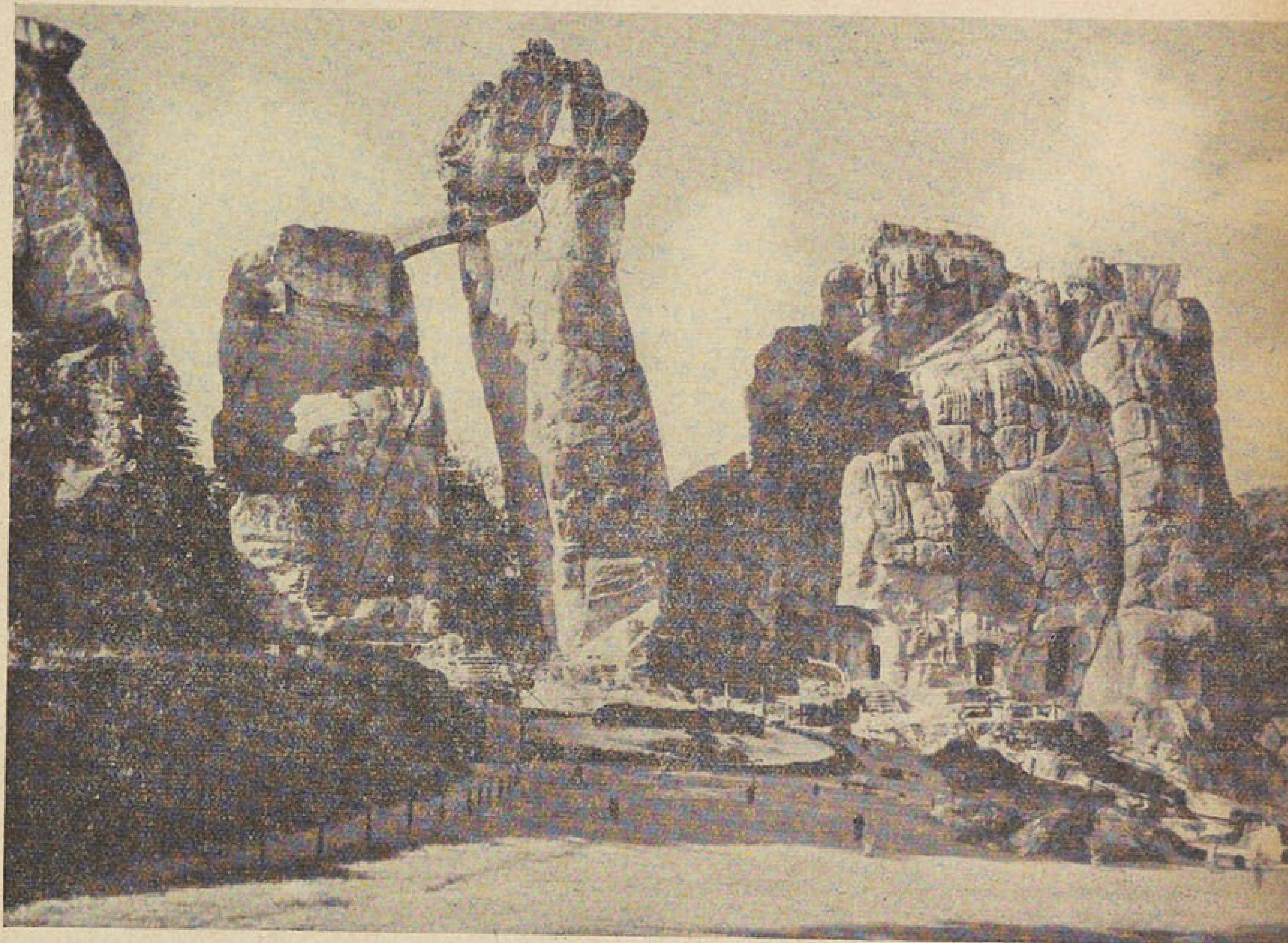
Lippe - Een Germaansch slagveld

Bij den aanvang onzer jaartelling vormde Lippe het westelijk deel van het door den Germaanschen stam der Cherusken bewoonde gebied. In dien tijd waren de Romeinen reeds ver over den Rijn naar het Oosten vooruitgedrongen en hun invloed strekte zich tot over de Wezer uit. Zij streefden er naar geheel Germanië aan hun macht te onderwerpen.
Het Teutoburgerwoud vormde hier een belangrijke strategische sterkte, welker bezit voor de Romeinen groote waarde had.
Zij bezaten toen reeds een vesting tusschen het Teutoburgerwoud en de Wezer. Hierin werd in het jaar 9 onzer jaartelling de Romeinsche bevelhebber Varus door den Cheruskenvorst Herman (Latijn: Arminius) aangevallen. Varus trachtte zich terug te trekken op den Rijn, maar was genoodzaakt daarbij met zijn troepen door het Teutoburgerwoud heen te breken. Drie dagen achtereen mislukten deze pogingen tot doorbraak, mede doordat steeds meer stammen uit de nabijheid zich bij Herman en zijn Cherusken aansloten. De slag liep uit op een volkomen vernietiging der Romeinen; Varus pleegde zelfmoord toen hij zag dat zijn legioenen verloren waren. Het bericht van de nederlaag bracht ontsteltenis te Rome; bekend is de uitroep van den keizer: „Varus, Varus, geef mij mijn legioenen weder!"
Naar de juiste plaats dezer gevechten is veel gezocht, men is het er tenslotte wel over eens geworden, dat het slagveld bij de Dörenschlucht en Heidental gelegen moet hebben. Bij Heidental waren tallooze massagraven en vele vondsten van wapens, munten en andere voorwerpen het bewijs, dat hier een leger door een ramp getroffen moest zijn. De volksoverlevering, die de herinnering aan dergelijke ingrijpende gebeurtenissen vaak honderden, ja duizenden jaren lang taai bewaart, wijst ook Heidental als het slagveld aan, waar Rome's legioenen ten onder gingen. In de vorige eeuw is hier dan ook, in de nabijheid van Detmold, het gedenkteeken voor deze voor de geschiedenis der Germaansche volken zoo uiterst belangrijke gebeurtenis opgericht.

Dat hier, in de omgeving van Detmold, het middelpunt van een dichte bewoning moet zijn geweest, bewijst ook de naam. Detmold, Theodmalli, Dietmaal, de naam wijst op een dingplaats, een gerechtsplaats van het volk, die vermoedelijk ook wel in gebruik zal zijn geweest als verzamelplaats van het gewapende volk. In lateren, Karolingischen tijd vinden wij trouwens deze streek als zoodanig in gebruik.

In dezen strijd tegen Rome — ook toen Germanicus in de jaren 14-15 een nieuwen aanval deed, die eveneens werd afgeslagen — zijn een groot aantal Germaansche stammen betrokken, wier namen we ook genoemd vinden op de eerste bladzijden onzer schoolgeschiedenisboeken. Chatten, Cherusken, Angrivariërs, Brukteren, Marsen, Sigambren, Usipeten, Tenkteren, vormen tezamen den Istwaeonenbond, die onder leiding der Cherusken de Romeinsche legioenen uit Germanië houdt. De namen dezer stammen verdwijnen later. Van sommige, als de Chatten en Sigambren, weten wij dat zij in de Franken zijn opgegaan.
Na de groote verschuiving der Germaansche volken, toen het Romeinsche rijk onder hun aandrang ineen was gestort, is Lippe door Saksen bewoond. Het is zelfs een middelpunt van Saksisch leven, want hier liggen de Externsteine, een groep rotsen, die een oud-Germaansch heiligdom bevat. Hier bevond zich de beroemde Irminzuil, de zinnebeeldige wereld- en levensboom en tegen deze den Saksen heiligste plek richtten zich de aanvallen van den Frankenkoning Karel.

De Franken, een Germaansch volk gelijk de Saksen, hadden groote deelen van het Romeinsche Noord-Gallië (België en Noord-Frankrijk) veroverd en de daar aangetroffen, zeer gemengde bevolking aan zich onderworpen.



De Externsteine in Lippe. Rechts de rots met de uitgehouwen vertrekken. In het midden de hooge rots, waarin zich het vertrek bevindt waar men den zonsopgang waarnam en waarop de Irminzuil stond.

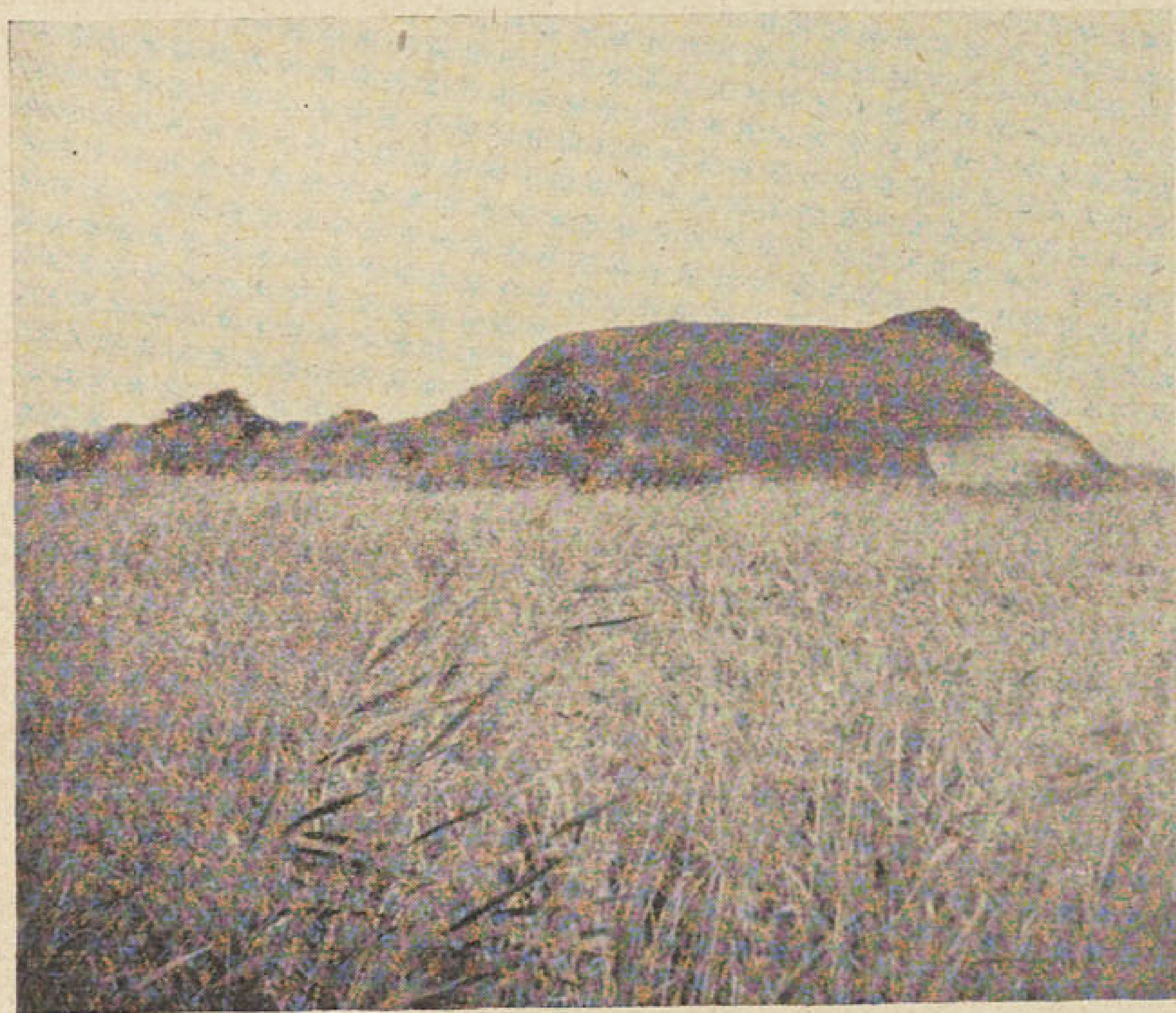
Afb. 1.

Deze bevolking was onder verscheidene eeuwen Romeinsch bewind geromaniseerd. Het Christendom in zijn Roomsch-Katholieken vorm was er reeds in sterke mate binnengedrongen. In het Romeinsche Rijk was de Katholieke Kerk staatskerk; zij behoorde bij het bestuursapparaat, dat de Franken in het veroverde gebied aantroffen. Met Germaansche verdraagzaamheid dacht het Frankische volk er niet aan, zich met de wereldbeschouwing der onderworpenen in te laten. Bij de organisatie van het Frankische rijk maakten de Frankische vorsten echter gebruik van vele Romeinsche instellingen en ambtenaren, die zij als het ware overnamen. Zoo duurde het niet lang of zij kregen oog voor de mogelijkheden, die invoering van het Christendom door de krachtige organisatie der Kerk voor de organisatie van hun koninkrijk bood. Naar mate het Romeinsche rijk meer en meer verviel streefde de Kerk er naar, ook onder de nieuwe machthebbers haar plaats als Staatskerk te behouden. Omgekeerd kregen de tot het Christendom bekeerde Frankenkoningen de eerzucht, in hun rijk het Romeinsche rijk te doen herleven. Deze wensch werd werkelijkheid, toen Karel de Groote in Rome tot Keizer werd gekroond en de Katholieke Kerk in zijn rijk staatskerk werd, gelijk zij in het Romeinsche Rijk was geweest. Van dit oogenblik aan werd het Frankische keizerrijk het zwaard, waarmede het Christendom werd uitgebreid over de niet-Christelijke Germaansche volken. Naar het Noorden toe waren Saksen en Friezen het eerst aan de beurt voor deze christianiseering.
In 772 maakte Karel zich meester van den burcht Eresburg en vernietigde het oeroude Germaansche heiligdom der Externsteine. Een kreet van woede en smart ging door het geheele land der Saksen, toen het heiligste wat zij hadden door schennende handen verwoest werd. Geheel het volk liep te wapen. Hertog Wittekind, de afstammeling van Hengist, die eenige eeuwen tevoren de Saksen naar Engeland leidde ,was de aanvoerder in den strijd.
Wilde jaren van bloedigen godsdienststrijd braken aan. Telkens wist Karel den tegenstand der Saksen te breken en het land te bezetten. Dan werden kerken gebouwd, de vrije erfhoeven der boerengeslachten in beslag genomen en aan de kerken en kloosters geschonken en door bloed-



wetten allen gedwongen zich te laten doopen en christelijk te leven. Maar nauwelijks brak in een ander deel van het Frankische rijk een aan de Franken onderworpen volk zijn boeien, of ook Wittekind en zijn Saksen stonden opnieuw op, verjoegen de Franken en verbrandden de kerken. Ook de Friezen en de Denen werden in den strijd betrokken. Liudger, een der opvolgers van Bonifacius, later bisschop van Munster, moest uit Dokkum vluchten, waar Karel hem had neergezet. Maar de Franken waren te sterk. Het land werd verwoest, de oogst verging op de akkers, de dorpen waren verbrand. Een deel der edelen verried de volkszaak voor schenkingen van goederen. Anderen onderwierpen zich nadat Karel op één dag bij Werden 4500 der edelste Saksen had laten onthoofden; een gruweldaad, waarbij hij zelf met al zijn Frankische bisschoppen en edelen toezag en waarnaar hij den bijnaam „de Saksenslachter" ontving. Bij Detmold werd in 784 nog een groote slag geleverd, waarin Saksen, Friezen en Denen zij aan zij stonden. Toen was de weerstand gebroken. Wittekind moest het hoofd buigen en zich laten doopen — daarna hoort men niet meer van hem. Een waar schrikbewind heerscht voortaan over het Saksische land...
Tusschen 793 en 795 breekt nog een opstand los; bisschop Liudger wordt andermaal door de Friesche leiders Onno en Eilraad verdreven. Ook daarna komt het nog tot opstanden in het Noordelijkste Friesch-Saksische gebied, maar de volkskracht is gebroken. Het zijn niet de Friezen en Saksen, die de verloren Germaansche cultuur wreken; Denen en Noormannen nemen die taak over. Reeds aan het eind van Karel's regeering verschijnen hun vloten voor de kust en verbreiden schrik in het Frankische rijk. Onder hun aanvallen bezwijkt het onder Karel's opvolgers.
De geschiedenis van Lippe in dien tijd is ook voor onze geschiedenis van groot belang. Lippe toch is het slagveld, waar ook voor onze Saksen en Friezen de beslissing is gevallen, waardoor hun zelfstandige ontwikkeling werd afgesneden. De Frankische heerschappij beteekent de ontwikkeling van het grootgrondbezit en het leenstelsel en daarmede de vernietiging van den stand der vrije Germaansche boeren. De erfhoeven worden hun ontnomen en aan edelen en kloosters geschonken — alleen het klooster Fulda aan de Roer bezat omstreeks 800 reeds 15.000 hoeven in Neder-Germanië, waarvan ook vele in Friesland. De eigen Germaansche cultuur wordt als „heidensch" verstikt; alles wordt geromaniseerd en gelatiniseerd.

Van deze gebeurtenissen hoort men in onze geschiedenis weinig of niets. Deze streken vormden een uithoek; de beslissing viel elders. Maar de gevolgen werkten ook hier. Daarom is een blik in de geschiedenis van Lippe van waarde voor het inzicht in het verleden van ons volk.



Vluchtberg op Walcheren.

Heil en Zegen!

„Veel heil en zegen!"
Alom klinkt die wensch bij het nieuwe jaar, waar vrienden, verwanten en bekenden elkaar ontmoeten. Het is een gemeenplaats geworden, iets wat men uitspreekt zonder er iets bepaalds bij te denken. Men wil enkel zeggen, dat men den ander alles goeds toewenscht.
„Veel heil en zegen" — wat wil dat eigenlijk zeggen? Twee dingen worden toegewenscht: heil en zegen. „Heil" is een Germaansch begrip; „zegen" een Christelijk begrip. Wat het zeggen wil, iemand Gods zegen toe te wenschen, behoeft geen verklaring. Heil is echter een minder duidelijk begrip.
Om te leeren verstaan wat „heil" beteekent, moet men zich verdiepen in wat ons van de Germaansche literatuur over is gebleven. Uit het Germaansche leven en denken, zooals dat zich spiegelt in de Yslandsche saga's, rijst dan langzamerhand de voorstelling, wat „heil" onzen voorouders beteekende. Onder „heil" verstonden zij niet iets uiterlijks, iets dat van buiten komt, maar iets innerlijks. J. C. Nachenius geeft er in zijn studie: „Germaansche aard en fatalisme" (Septemberno. van Nieuw Nederland) deze omschrijving van: „Het heil werkt in en door den mensch, het is erfelijk, aan het geslacht gebonden, behoort tot de orde van Midgard (de wereld van den boer), geeft zelfvertrouwen, brengt plichten met zich en sterkt het vrije zelfbewustzijn." Het heil is levenskracht met een moreelen ondergrond; het is zedelijke levenskracht, die zich uit in eer, zelfbewustzijn, trouw en plichtsvervulling en het daarmede verbonden welslagen in het leven.
Daar waar geen „heil" is, is de innerlijke gemeenschap met de Goddelijke macht verbroken; daar is Utgard, de wanorde.
Iemand „heil" te wenschen was hem het beste toe te wenschen, wat naar Germaansche opvatting mogelijk was. De „heil"-groet was daarom de gewone Germaansche groet, die met het afbreken der Germaansche cultuurontwikkeling verdween, maar zich in enkele bijzondere gevallen wist te handhaven.
In den wensch „veel heil en zegen" ontmoeten elkaar twee voorstellingen: de Christelijke en de Germaansche. Zij zijn in één wensch vereenigd, zooals wij zoo vaak Christelijke en oud-Germaansche voorstellingen samengesmolten vinden.

Winterstormen.

Het sombere jaargetijde roept bij ons, menschen, velerlei gedachten op. Vooral bij ons, die langs de kusten wonen. Wij toch hooren, als de winterstormen over het land gieren de zee tegen de dijken en duinen beuken. Dat brengt schade, dat brengt gevaar.
We denken dan vanzelf aan onze voorouders, die vooral in Zeeland zoo'n hevigen strijd hebben gevoerd met de zee. Vele, vele eeuwen geleden, toen de zee het water bij hooge vloeden met geweld het land binnen stuwde, vluchtten onze voorouders dan op de vluchtheuvels, die zij zelf hadden opgeworpen. Met vrouw en kinderen namen zij de wijk voor de woedende elementen. Vele van die vluchtheuvels zijn er geweest op Walcheren, nu zijn er nog slechts een paar. Zij werden afgegraven en daarmee verdween een herinnering aan den taaien strijd van onze vaderen tegen de zee.
Als de storm toeneemt, dan denken wij, kustbewoners aan de streken, die de zee weer opeischte. We denken aan het verdronken land Saeftinge, aan de dorpen Domburg, Westkapelle en Zoutelande, die eens dieper het land in moesten worden herbouwd, daar de zee haar gebied met niets ontziend geweld had vergroot. Ja, fel is de strijd geweest om het behoud van het land, waarop zoo vele eeuwen onze vaderen leefden! En nog steeds dreigt de zee. Wij willen het land, dat wij van onze voorouders kregen, overgeven aan onze zonen, het land, dat niet ons, maar ons volk toebehoort.

De Externsteine

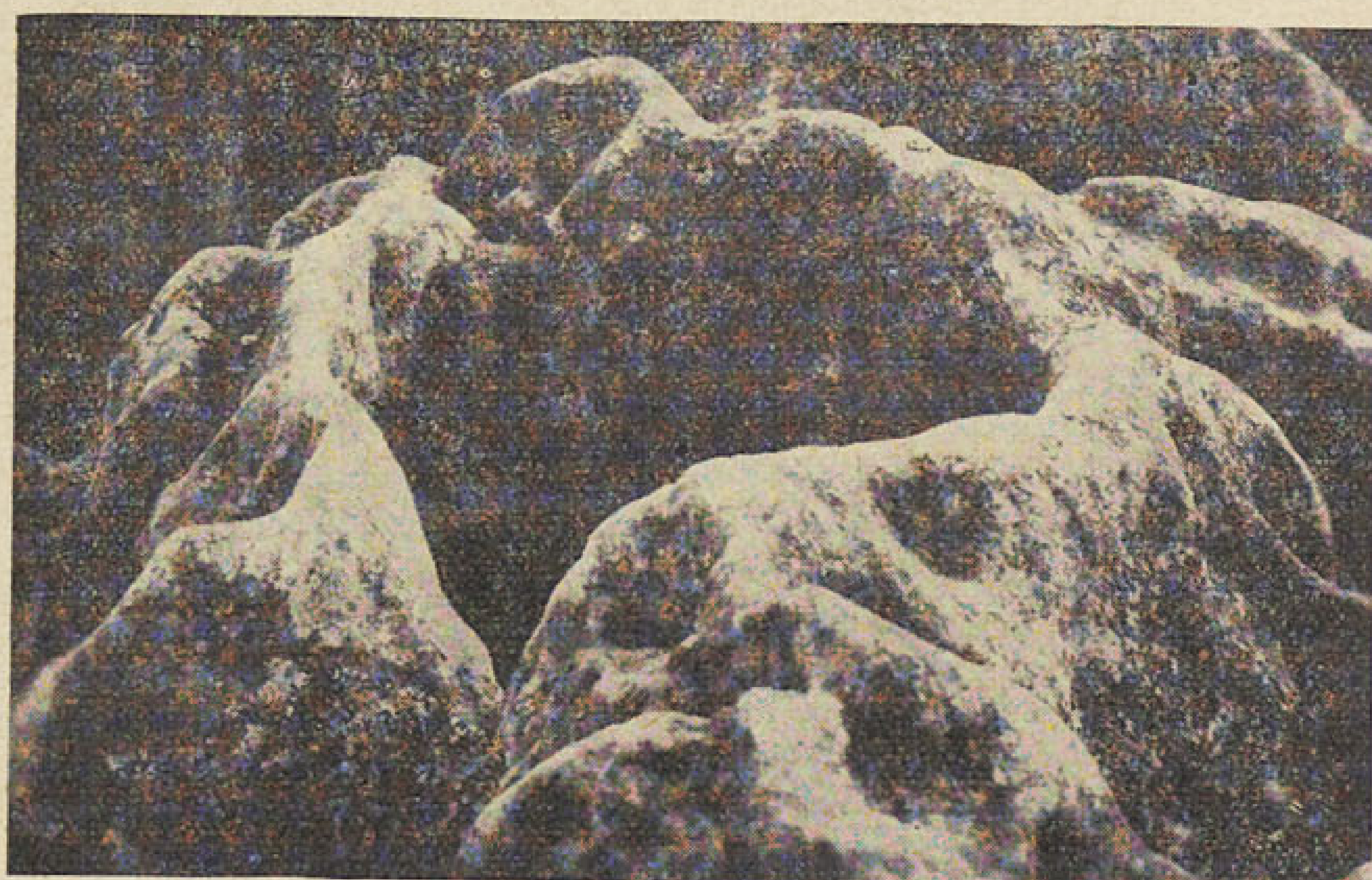
Een Saksisch Heiligdom

In de nabijheid van Horn in Lippe, op de Noord-Oostelijke helling van het Teutoburger woud, verheft zich een groep zandsteenrotsen, die den naam Externsteine draagt. Deze alleenstaande rotsen, die tot 40 Meter hoog zijn, hebben sedert eeuwen de aandacht getrokken, doordat zij tal van kunstmatige ruimten bevatten, die kennelijk met een bepaalde bedoeling uitgehouwen zijn.
Verscheidene jaren achtereen zijn deze rotsen het voorwerp van stelselmatig onderzoek geweest. Opgravingen hebben groote deelen van de naaste omgeving blootgelegd. Als resultaat van deze onderzoekingen is komen vast te staan, wat ook de overlevering reeds aanwees, dat zich hier het groote Saksische heiligdom heeft bevonden, dat door Karel „den Groote" vernield werd.
Staande voor de hoofdgroep, waarin zich het oude heiligdom bevindt (afb. 1) ziet men ter rechterzijde een breede massieve rots, waarin een aantal openingen als ingang en ramen dienen voor een uitgehouwen ruimte. Links daarvan verheft zich een afgezonderd staande hooge rots, die alleen te bereiken is langs een luchtbrug van de daar naast staande rots.
De ruimte in de groote rots ter rechterzijde heeft dienst gedaan voor den eeredienst. Hierop duidt o.a. een zeer merkwaardig runen-achtig teeken, dat men er in de rots heeft gegrift, heeft gevonden (zie afb. 2). Dit teeken bestaat uit twee yr-runen, door een dwarsstreep verbonden. Het is een ook elders aangetroffen doodsteeken, dat verband houdt met de winter-zonwende.
Op een der hoeken van dezelfde rots bevindt zich beeldhouwwerk, dat een kruisafneming voorstelt. Deze voorstelling is natuurlijk van lateren tijd (begin der 12e eeuw). Er is echter een merkwaardigheid aan. Een der personen staat nl. (de beenen zijn vernield) op een voorwerp, dat op het eerste gezicht een stoel lijkt (afb. 3). Het is echter geen stoel, gelijk men op de vergrooting duidelijk kan zien, maar iets geheel anders: een geknakte levensboom (afb. 4) Het is de omgeworpen Irminzuil, die eenmaal op dit heiligdom stond. De later aangebrachte kruisafneming moet dus de overwinning van het christendom op het heidendom tot uitdrukking brengen.
De Saksische overlevering heeft bewaard, dat hier bij de Externsteine de Irminzuil stond, de zinnebeeldige levensboom die de Germaansche levensbeschouwing vertegenwoordigde en door den Frankenkoning werd vernietigd. Het vroeg-middeleeuwsche beeldhouwwerk bevestigt deze overlevering. Men heeft dus naar verdere sporen hiervan uitgezien.

Afb. 2. De uitgehouwen vertrekken in de rots.
Inzet: het zinnebeeld, dat zich hier bevindt.



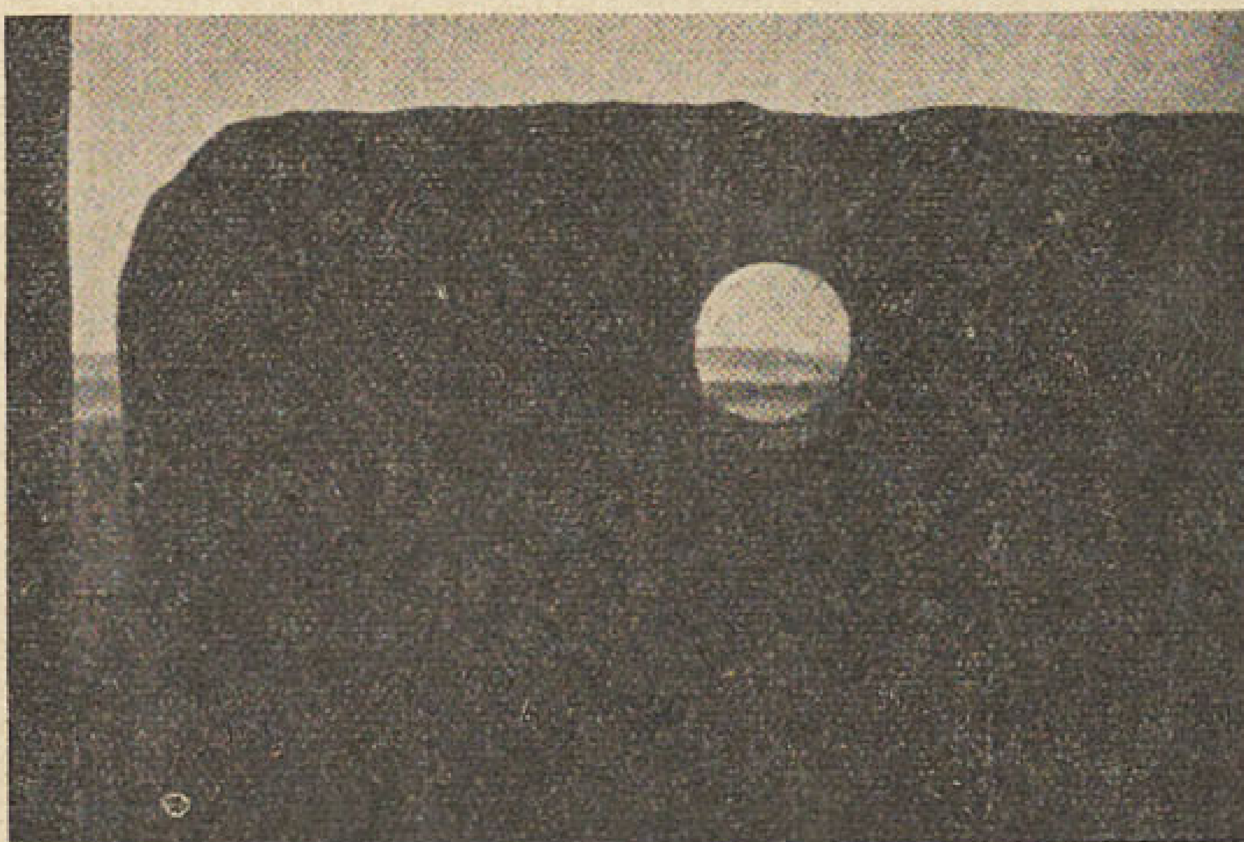
Afb. 3. De vroeg-Middeleeuwsche Kruisafneming. Naast den voet van het kruis de geknakte Irminzuil.



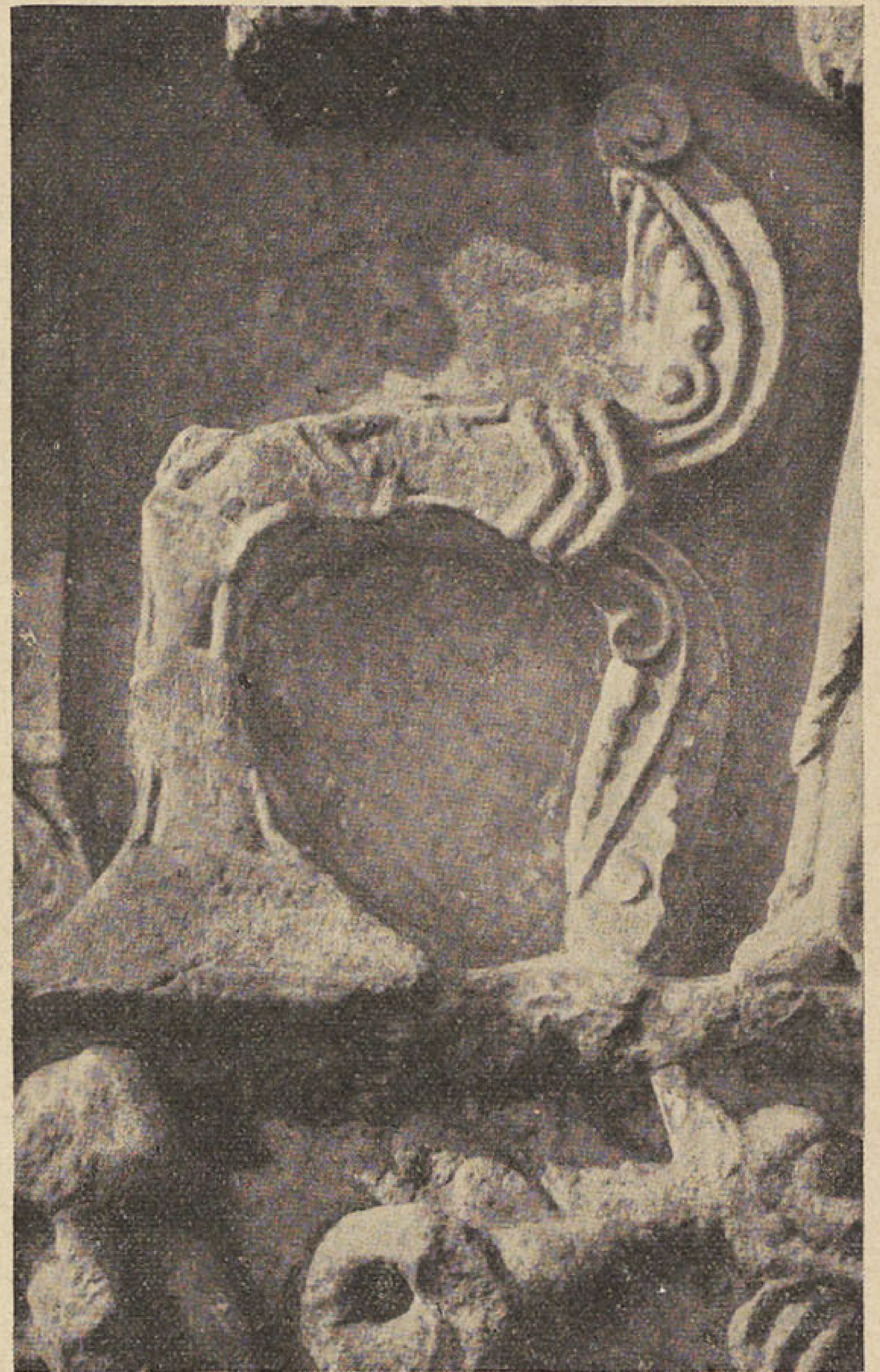
Afb. 5. Het gat, waarin de Irminzuil stond.



Deze vond men op de smalle hooge rots, die op afbeelding 1 in het midden zichtbaar is. Deze rots vertoont twee merkwaardigheden. Op de top is aan sporen zichtbaar, dat men getracht heeft de rotstop te vernielen. De natuurlijke spleten in den zandsteen zijn hier en daar verwijd, zoodat er een wig in gedreven kon worden. De kop van den rots bevat verder een rond gat, dat in den steen gehouwen is, 26 c.M. diep en 27 c.M. in doorsnee. Vermoedelijk stond hierin de Irminzuil bevestigd. (afb. 5).
Het allermerkwaardigste is echter een ruimte, die zich in den top van deze zelfde rots bevindt. Deze ruimte is n.l. zoodanig uitgehouwen, dat de middellijn naar het punt wijst, waar op de midzomer-zonwende de zon in het Noord-Oosten boven den gezichtseinder komt. Door een ronde opening valt de eerste straal der opgaande zon op dien dag midden in deze ruimte. Ziende door dit ronde venster (afb. 6) komt de zon ongeveer in het midden daarvan boven den gezichtseinder.
Omstreeks 1500 jaar geleden ging de zon iets meer noordelijk — dus iets meer naar links — op. Zij rees dus toen op midzomer-zonwende precies in het midden van het ronde venster op. Deze kamer in de rots is dus zeer nauwkeurig gericht: men stelde blijkbaar veel prijs op een juiste waarneming van den zonsopgang op midzomer.
De opgravingen aan den voet der rotsen hebben nog tal van bijzonderheden aan het licht gebracht, die ten deele nog niet voldoende zijn verklaard. Zoo vond men vóór de laatst beschreven rots een gedeelte van den grond eivormig met wit zand bestrooid, waaronder men tal van haardplaatsen aantrof. In de nabijheid is een kuil, waarin de aschresten van deze vuren gestort waren en waarin men ook tal van scherven, maar geen beenderresten aantrof. Deze vuren zullen dus vermoedelijk wel met den eeredienst hebben samengehangen, maar geen offervuren geweest zijn. Het branden van midzomer- of St. Jansvuren is overigens een nog steeds in zwang zijnd gebruik.
Hoezeer de volksoverlevering ondanks alle vervolgingen, aan dit oud-Germaansche heiligdom heeft vastgehouden bewijst wel het feit, dat tot in het midden der 19e eeuw de boeren van een Westfaalsch-Nedersaksische weerbaarheidsbond in groot aantal de zonwende bij de Externsteine kwamen vieren!
De belangrijke resultaten van het onderzoek der Externsteine geven ons een blik in het leven onzer voorouders. Zij leeren ons, dat deze geen bijgeloovige wilden waren, maar een ontwikkelden eeredienst bezaten, die op een innig beleven der natuur stoelde en gedragen werd door een diep ontzag voor de goddelijke macht, die zich in en door de natuur aan hen openbaarde. Zij leeren ons verder, dat ook de kennis onzer voorouders van het natuurgebeuren niet gering geweest kan zijn, hetgeen andere feiten trouwens bevestigen. Wat bij de Externsteine valt op te merken, is overigens slechts een laatste uitdrukking van een overoude overlevering, die wij bij de Germanen algemeen aantreffen en die zij weer van hun voorgeslacht hebben meegekregen. Deze overlevering is hun erfgoed: zij hebben die niet van buiten gekregen maar van hen, die er de scheppers, de geestelijke vaders van waren, zooals zij de lichamelijke voorvaderen der Germanen waren.



Afb. 6.
Zonsopgang op den dag der Midzomer-zonwende, gezien van den waarnemingspost op de hooge rots door de daarvoor bestemde opening. Omstreeks 1500 jaar geleden ging de zon iets noordelijker (meer naar links) op, dus juist boven den schouder van den bergrug aan den einder en in het midden der opening. (Uit: „Germanen-Erbe").



Afb. 4. De geknakte Irminzuil.

Eert het voorgeslacht

Wanneer wij ons met trots tot onze Germaansche voorouders bekennen, dan moeten wij niet denken daarmee iets geheel nieuws te doen. De verloochening van het voorgeslacht, die tegenwoordig regel en bijna mode is, is van betrekkelijk laten datum. Bij schrijvers uit de eerste helft der vorige eeuw was daarvan geen sprake en tot omstreeks 1870 leefde het bewustzijn, één met het voorgeslacht te zijn, in de besten van ons volk voort.
Ten bewijze daarvan diene de volgende aanhaling uit W. J. Hofdijk, „Ons voorgeslacht in zijn dagelijksch leven geschilderd". (De eerste druk hiervan verscheen in 1859; het aangehaalde vindt men op blz. 47 van deel I in den tweeden druk van 1873):
„Eerst deze drie groote volksstammen (Friezen, Saxen, Franken), in hun geheele of gedeeltelijke samensmelting of minstens aaneen-sluiting, hebben richtige aanspraak op den naam van onze Voorouders; eerst zij te samen vormen ons voorgeslacht in den eigenlijken zin des woords; van hen kan men zeggen dat zij ons in den bloede bestaan. Onze maatschappelijke inrichtingen, die pijlers van ons bestaan als volk en individu, hebben zich uit de hunnen gevormd, en zijn op de grondslagen daarvan opgehaald en voortgebouwd; onze zeden en gebruiken, die sprekende kenmerken onzer nationaliteit, zijn op de hunnen gegrondvest, daarvan uitgegaan, daaruit opgewassen; onze aard en denkwijze, die bestanddeelen van ons inwendig zijn, die eerste richtsnoeren onzer uitwendige handelingen, zijn ons van hen als eene voortdurende erfenis gebleven, en hebben zich van geslacht door geslacht tot op ons overgeplant; onze taal, die heerlijkste aller kunstvormen, waarmee onze ziel zich Gode en den menschen blootlegt en ontleedt, dankt aan hen hare wording en eerste ontwikkeling, en van hunne fiere lippen ging zij uit in die stoute kracht, die nog door de gladding der eeuwen niet is kunnen worden ontmergd."

Hugin en Munin

In het nummer van Wintermaand kwam een afbeelding voor van Wodan te paard, gewapend met den speer en vergezeld van de beide raven Hugin en Munin. Deze voorstelling is laat-Germaansch. Wodan of Odin, de winter- en doodsgod, treedt in de eerste eeuwen dezer jaartelling steeds meer naar voren in de Godsvoorstelling onzer voorouders en tegen den tijd, dat het Christendom het overgeleverde geloof der Germanen gaat verdringen, is Wodan de hoofdfiguur. Dit is niet toevallig. Deze eeuwen zijn vol krijgsrumoer. Sinds omstreeks 125 jaar vóór onze jaartelling Kimbren en Teutonen, door overstrooming van hun woonplaatsen in Jutland gedwongen, op zoek gingen naar land waar zij zich zouden kunnen vestigen en te pletter liepen tegen het Romeinsche rijk, heerschte er onrust in Germanië. Het land was dichtbevolkt en jaarlijks groeide de bevolking aan. Telkens kwamen scharen volwassen jonge mannen, voor wie in het eigen land geen plaats was, naar het Zuiden, op zoek naar akkergrond. Naarmate de macht der Romeinen zich naar het Noorden uitbreidde, werd de spanning grooter. Velen dier jonge mannen traden in Romeinschen krijgsdienst, zoodat het op het eind van het Romeinsche rijk Germaansche legioenen waren, die hun eigen volksgenooten buiten het Romeinsche rijk hielden. De tijd der groote Germaansche volksverhuizing was vol strijd. Goten en Vandalen trokken dwars het Romeinsche rijk door. Franken drongen door tot diep in Gallië, Saksen, Angelen en Jutten veroverden Engeland. In zulk een tijd moest de doodsgod wel steeds meer in het bewustzijn treden.

Thor, de zomergod, de vriend der boeren, raakte op den achtergrond in een tijd, dat de boeren in de eerste plaats strijders waren, krijgslieden, die dagelijks den dood konden verwachten. Hoe meer vertrouwd zij met den dood raakten, hoe meer zij zich de mannen van den doodsgod gingen voelen.

Een dieperen ondergrond voelden zij daar ook in. De voorgaande eeuwen hadden de Germaansche cultuur in vollen bloei doen komen. De eeuwen van volksverhuizing, van strijd en onzekerheid, brachten verwildering in een maatschappij, waarin de Romeinsche invloed reeds ontbindend had gewerkt. Het Christendom, waarmee verschillende Germaansche stammen in aanraking begonnen te komen, gaf nieuwe, vreemde gezichtspunten, onbekende gedachten. Men voelde zelf, dat men in een overgangstijd leefde, dat ook over de eigen volkscultuur de schaduw van den dood hing. De „Godenschemering" was den Germanen geen vreemd begrip : in de Edda vinden wij „Midgard's ondergang" beschreven.





Eénmaal zal Wodan (Odin) zelf door den wolf worden verslonden, wanneer de Goden en Helden door daemonische krachten overwonnen zullen worden. Uit de puinhoopen der oude wereld zal dan de nieuwe verrijzen, waarin opnieuw het groote werelddrama van ontstaan, bloeien en vergaan zich af zal spelen.

In die jaren, tijdens en na de groote volksverhuizingen, leek Midgard's ondergang nabij. Het einde scheen te naderen. Het was Wodan's tijd en ook die neigde ten einde. Zoo is Wodan dan de god dezer eeuwen, achter wien de krijgers en helden zich schaarden, bereid om ten einde toe Midgard te verdedigen ; bereid ook om den onafwendbaren dood in de oogen te zien.

Velen hebben ongetwijfeld in die jaren den ondergang van het oude geloof met smart ervaren ; velen ook de komst van het Christendom als Midgard's herrijzenis, als Balder's wederkomst gezien. Wodan's figuur had echter

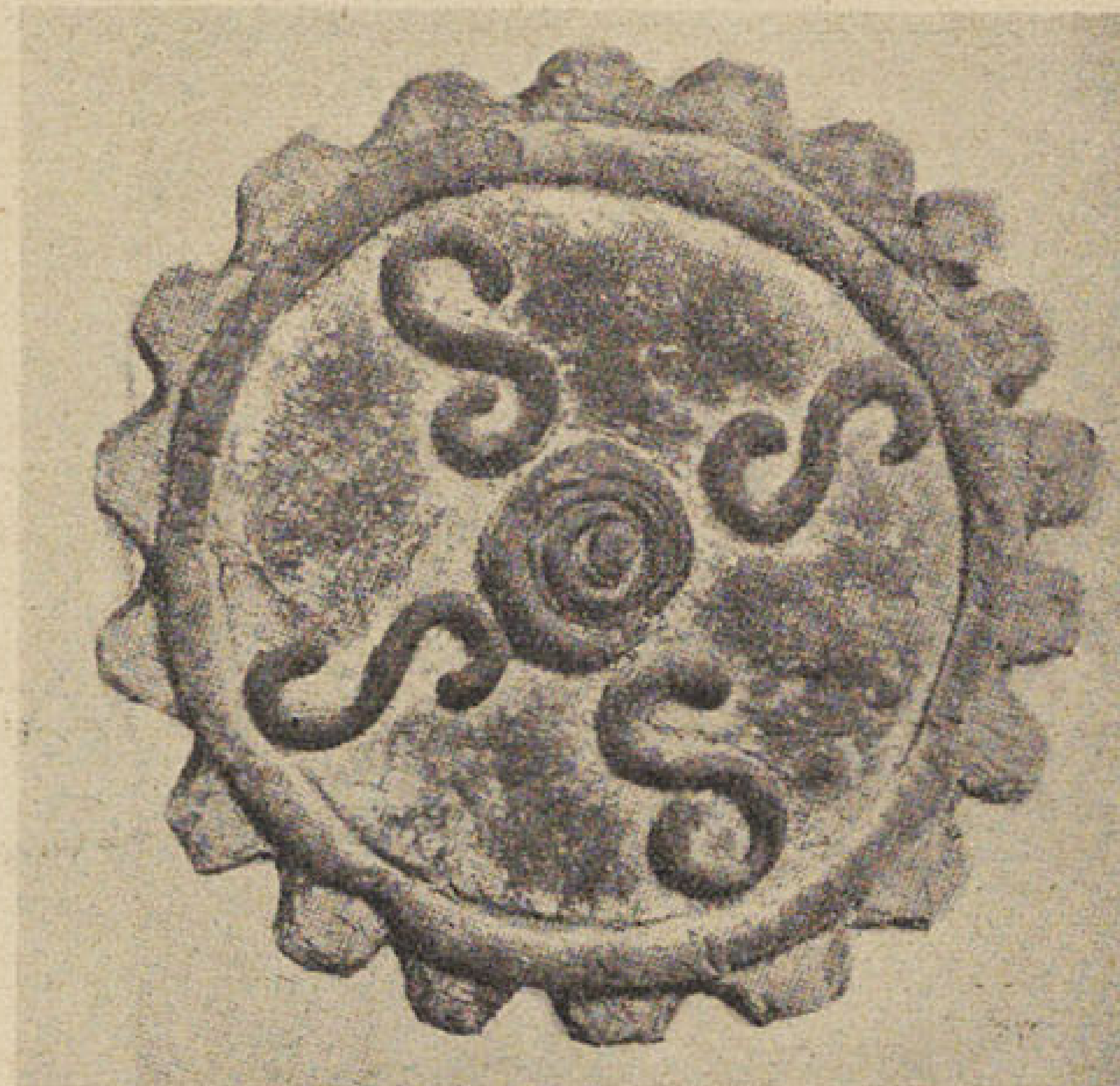




de geesten eeuwen lang beheerscht en zoodoende vinden wij bij tal van volksgebruiken, ja bij tal van christelijke feestdagen en heiligen Wodan's gestalte als achtergrond. Want hoewel Wodan, Thor, Balder en vele andere Germaansche godengestalten in wezen niet anders zijn dan bepaalde zijden van de Goddelijke Almacht, gezien met het diepe natuurgevoel der Germanen, kregen zij door de Germaansche religiositeit juist gestalte.
De verhouding der Germanen tot God was een verhouding van diepen eerbied en mannelijk vertrouwen. Men voelde God als een vriend, met wien men door een band van wederzijdsche trouw verbonden was. Men werkte en streed zijde aan zijde. De naam „Alvader" voor Wodan drukt dit reeds uit. Juist dit gevoel van innige verbondenheid leidde er toe, dat zich een Thor-gestalte, een Wodan-gestalte vormde, ook zonder dat men beelden maakte. De Wodan-gestalte nu nam in het denken onzer voorouders van de eerste 8 eeuwen onzer jaartelling een zoo groote plaats in, dat hij overal in het volksgebruik terug te vinden is, ja het Saksische volksgebruik zelfs in groote mate heeft gevormd.
Zoo vinden wij op bijgaande afbeeldingen — behalve de paardenkoppen op de schuur — iets zeer eigenaardigs. Boven in den gevel bevinden zich n.l. twee halfronde openingen, die geen kennelijk doel hebben. Toch hebben zij oorspronkelijk een doel gehad. Zij moesten dienen, om Wodan's raven toegang te verleenen tot de boerderij, opdat zij konden zien en hooren en Wodan berichten wat er voorviel.
Men vindt dit merkwaardige volksgebruik nog bij verschillende oude boerderijen in het Saksische deel van ons land. Het is niet een van de meest bekende en algemeene eigenaardigheden in het Saksische volksgebruik en het verdwijnt hoe langer hoe meer, naarmate oude boerderijen door nieuwe worden vervangen. Want terwijl vele andere trekken der Wodan-gestalte in heiligenfiguren, in folkloristische gebruiken of zelfs kortweg in wat men het Saksisch nationaliteitsgevoel, het stambesef zou kunnen noemen, zijn overgegaan, verdwenen de raven. Zij waren slechts begeleidende figuren die Wodan's alwetendheid uitdrukten en hadden zoodoende minder nadruk. Het is mogelijk dat hier of daar in het volksgebruik nog een spoor van Hugin en Munin te vinden is, maar veel zal 't niet zijn.
Het is jammer, dat veel van dat oude Germaansche erfgoed uit het volksgebruik verdwijnt. Gedeeltelijk is dit te wijten aan natuurlijke uitslijting, gevolg van niet-meer-begrijpen, gedeeltelijk aan averechtschen zucht om die „heidensche gebruiken" te doen verdwijnen, gedeeltelijk ook aan vervlakkend modernisme, dat een betonnen muur „moderner" en „practischer" vindt dan het oude eikenhout. Deze laatste geest is gevaarlijk, want hij bedreigt álle cultuur. Diegenen, die in verkeerden christelijken ijver „heidensche" overblijfselen meenen te moeten doen verdwijnen, ondermijnen daarmede tegelijk den bodem van het christendom zelf. Want deze volksgebruiken zijn niet langer „heidensch", zij zijn alleen nog levende uitingen van stambesef en het vasthouden eraan is tegelijk vasthouden aan voorvaderlijke zede en levensorde. Daar, waar men deze gebruiken vlot laat vallen, haalt men met het beton en het golfijzer tegelijk den steedschen geest der 19e eeuw binnen, een geest die den boer onherroepelijk van bloed en bodem en daarna van cultuur en zeden losmaakt.



Het Kerstpaardgebak van Horst (Limburg), een herinnering aan het paardenoffer in den Midwintertijd. (Zie ook het nummer van Wintermaand). Afb. uit „Feestbrood in Midwintertijd".



St. Lucia-brood uit Värmland (Zweden); afb. uit „Feestbrood in Midwintertijd". Het brood heeft den vorm van een zonneschijf en is versierd met ook in Nederland algemeen voorkomende zinnebeelden der zon. St. Lucia (12 December) is een feest, dat in Zweden met veel kaarslicht wordt gevierd: het licht gaat wederkeeren.

Verschenen geschriften

De bekende folklorist D. J. van der Ven schreef voor de firma Bosch en Keuning een klein boekje „Feestbrood in Midwintertijd" (32 bl.; ƒ 0.45).
De Midwinterfeesten hebben sedert duizenden jaren tal van volksgebruiken doen ontstaan, waarvan er vele tot in onzen tijd bleven voortleven. Hieronder behoort ook het feestgebak, dat door zijn vormen en zinnebeeldige versieringen vaak nog herinnert aan de wereldbeschouwing onzer voorouders. De heer van der Ven heeft er een reis naar 't hooge Noorden, naar Zweden voor over gehad, om daar een ouderwetsche midwinterviering mee te maken. Hij is ook de eenzame boerenstreken van Gelderland en Overijssel ingetrokken, om er de volksgebruiken na te gaan. Van dit alles vertelt hij onderhoudend bij tal van afbeeldingen. Over het onderwerp zelf is meer te zeggen, dan de heer van der Ven in dit klein bestek geeft. Hij doet slechts een greep. Wie het werkje met aandacht leest, stuit telkens op dingen, waarvan hij meer zou willen weten. Want men voelt achter de folkloristische merkwaardigheden telkens den dieperen ondergrond van een waarachtige, het heele leven omvattende volkscultuur en men heeft daarbij het gevoel, dat deze ondergrond den heer van der Ven ontgaat. En het is juist deze ondergrond: de rijke Germaansche cultuur, die waarde heeft voor ons volk. Zonder deze wordt de beoefening der folklore gelijk aan de 18e eeuwsche mode der rariteiten-kabinetten. „Volkskunde" gelijk men de folklore tegenwoordig veelal noemt, is bestudeering van het volksleven in zijn meest eigen uitingen. Hierbij dient echter het volk zelf op den voorgrond te staan en moeten de verschijnselen getoetst worden aan den eigen volksaard. Dan krijgt men een scheiding in echt en onecht, volkseigen en ingevoerd. De sleutel ligt daarbij in de bestudeering van het volk in zijn vroegste geschiedenis en ontwikkeling. Daaruit blijkt, dat wat echt is in de folklore ten diepste verworteld ligt in den eigen volksaard en een geschiedenis van duizenden jaren bezit. Zoo komt men tot een scheiding van wezenlijke volkscultuur en volksvreemd beschavingsgoed. Zoo alleen heeft de studie der volksgebruiken nut voor de versterking van het volksbewustzijn.